

INSTITUCIJE

Sto let ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja

Letu 1998 je v Sloveniji nedvomno dal krepak pečat stoletni življenjski jubilej olimpijskega »triumfatorja« Leona Štuklja. Nekoliko bolj skromno sta v njegovi senci praznovala dva druga stoletnika – dve pomembni slovenski javni ustanovi, ki si z njim delita rojstno letnico 1898: ljubljanski Mestni arhiv oziroma od leta 1973 Zgodovinski arhiv Ljubljana in Slovenski šolski muzej.

Na tem mestu bo tekla beseda o nekaj dni mlajšem stoletniku med njima – Slovenskem šolskem muzeju. Svoj visoki življenjski jubilej je dočakal delaven kot vedno, a za to redko priložnost za prvo silo prebeljen, očiščen in pomlajen. Maloštevilen, a izredno marljiv kolektiv muzeja je v svojih prostorih v uršulinskem samostanu na Plečnikovem trgu 1 pripravil odmevno razstavo *Od mature do mature*, ki so jo odprli 7. maja. Vrhunec praznovanja so pomenili dnevi od 12. do 15. oktobra s tremi okroglimi mizami o spominih učiteljev na šolo nekdanjih dni, o raziskovanju šolske tradicije, o šolstvu pred sto leti, o muzejski predstavitvi zgodovine šolstva ter o raziskavah v šolah, muzejih in arhivih.

Čeprav je bil muzej pred sto leti ustanovljen 2. avgusta, je bila osrednja proslava tega dogodka 15. oktobra, ker je dandanes avgust v primerjavi s prejšnjim stoletjem očitno povsem mrtva sezona. Lepo pripravljene slavnosti v Slovenski filharmoniji je dal posebno težo učiteljski pevski zbor Emil Adamič s svojim izbranim petjem, še zlasti z za to priložnost posebej skomponirano priredbo za zbor znane *Stoji učilna zidana*. Največji aplavz polne dvorane je požela še zelo sveža osnovnošolka s pristržno deklamacijo pesmice o bistri glavici, ki bo nekoč mogoče še za ministra... (Navzoči šolski minister dr. Gaber se je ob tem očitno zabaval.) V prostorih muzeja so že obstoječo in za visoko obletnico prestavljeno stalno razstavo razvoja šolstva na Slovenskem do leta 1848 dopolnili še z razstavo muzejskih eksponatov za slovensko šolsko zgodovino od tega leta do današnjih dni, vključno z rekonstrukcijama šolskih razredov iz konca prejšnjega in iz prve polovice našega stoletja. Proslavljanje stoletnice ustanovitve muzeja so zaključili 22. decembra s predstavitvijo nove, 31. številke (7. kot samostojne slovenske) svojega glasila, revije *Šolska kronika, zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, posvečene prav stoletnici muzeja in njegovi primerjavi z drugimi, predvsem zemljepisno najbližjimi šolskimi muzeji.

Naj ob tem na kratko predstavimo nastanek šolskih muzejev. Leta 1817 je generalni inšpektor šolstva v Franciji Mark Antoine Julien objavil zamisel o ustanovitvi vzgojnih muzejev, ki naj bi učitelje seznanjali z razvojem najnovejših idej in pripomočkov za sodobno ureditev šol ter za organizacijo in izvajanje pouka. Njegove besede so prvič »postale meso« šele leta 1851, ko je bila med svetovno razstavo v Londonu prirejena meddržavna razstava šolskih učil. Iz teh zbirk učil so se potem razvili pravi šolski muzeji, prvi med njimi leta 1854 v kanadskem Torontu, drugi pa leta 1857 v Londonu. Za njima so se pojavili šolski muzeji v St. Petersburgu (1864), Washingtonu (1868 – zaprt 1881), Rimu (1874 – zaprt 1900), Zürichu (1875), dva v Berlinu (1876 in 1877), Budimpešti (1877), Amsterdamu (1877), Tokiu (1878) in končno tudi Julienovem Parizu (1879). Do leta 1908 jih je bilo ustanovljenih 85, med njimi tudi beograjski (1896), ljubljanski (1898), zagrebški (1901) in dunajski (1903). Prvotnim razstavam šolskih učil so se v šolskih muzejih, od katerih so se nekateri imenovali pedagoški muzeji, kasneje pridružili še šolski arhivi in druga šolska dokumentacija, pedagoške knjižnice, izdelki šolarjev, šolsko pohištvo in podobno.

Tudi na slovenskem ozemlju so nekateri učitelji skupaj s hrvaškimi kolegi leta 1862 sodelovali pri pripravi razstave avstrijskega šolstva na Dunaju. Prvo samostojno razstavo učil pa so pripravili leta 1870 v Ljubljani ob drugem zborovanju Učiteljskega društva za Kranjsko; ob učilih so razstavili tudi šolske učbenike in pedagoške knjige. Druga velika razstava učil je bila leta 1872, ko so se v Ljubljani zbrali vsi slovenski učitelji na svojem prvem skupnem zborovanju. Občasne razstave učil

so postavili še leta 1875 in 1885 v Gorici, leta 1893 v Mariboru in leta 1905 spet v Ljubljani. Prvo stalno razstavo učil je leta 1888 odprlo Pedagoško društvo v Krškem, drugo pa so postavili leta 1892 na ljubljanski osnovni šoli Ledina.

Za ustanovitev pravega Slovenskega šolskega muzeja je najzaslužnejša slovenska učiteljska organizacija Zaveza slovenskih učiteljskih društev, ki je bila ustanovljena leta 1889. Še posebej si je za ustanovitev muzeja prizadeval ljubljanski učitelj Jakob Dimnik, ki mu niso bile dovolj občasne in stalne razstave učil. Da bi zagotovil zadostna in stalna finančna sredstva, potrebna za muzejevo delovanje, je sklenil izkoristiti proslavljanje 50-letnice cesarja Franca Jožefa v letu 1898 in predlagal, naj bi slovenski učitelji počastili ta jubilej z ustanovitvijo muzeja.

Dimnik se je o bodoči ureditvi muzeja posvetoval s predsednikom Zaveze Luko Jelencem in po eni od njenih zamisli bi imel ta štiri osnovne oddelke: prvi bi hranil literarna dela slovenskih učiteljev, drugi učila, tretji izdelke učencev in četrti šolske potrebščine, po drugi pa bi bilo v muzeju dvanajst posameznih skupin razstavljenih predmetov. Tako bi prva skupina obsegala pedagoško-literarne proizvode učiteljev, tako samostojna dela kot članke, druga leposlovna učiteljska dela, tretja metodično-tehnične predmete-učila, četrta vzorne izdelke šolarjev, peta učne knjige, ki so jih nekoč uporabljali po slovenskih šolah, in šesta učne knjige, ki so v uporabi in naj bi jih razstavili založniki in knjigotržci. V sedmi skupni bi bila razstavljena učila, šolske in pomožne knjige, mladinski spisi in šolske potrebščine, v osmi telovadno orodje in igrače, v deveti šolske klopi in drugi šolski pripomočki, v deseti fotografije, slike, načrti in modeli šolskih poslopjij, dvorišč in vrtov, v enajsti naj bi bile kronike najvažnejših dogodkov in zgodovinskega razvoja slovenskih ter istrsko-hrvaških šol, v dvanajsti pa spominske knjige Zaveze in drugih slovenskih ter istrsko-hrvaških učiteljskih društev.

Kot vidimo, je muzej poleg slovenskih dežel vključeval tudi hrvaško Istro in se je ob svoji ustanovitvi imenoval Šolski muzej slovenskega in istrsko-hrvaškega učiteljstva v Ljubljani. Po starosti ustanovitve je bil četrta muzejska ustanova na slovenskem ozemlju, za Kranjskim deželnim muzejem (kasnejšim Narodnim muzejem) v Ljubljani (1821) ter mestnima muzejema v Celju (1882) in na Ptujju (1895). Odprt je bil 2. avgusta 1898 na I. mestni osnovni šoli v Ljubljani med X. letno skupščino Zaveze. Že v istem mesecu se je preselil na današnjo Čopovo ulico v dve najeti sobici, potem pa se je naslednjih 12 let selil po vsej Ljubljani, dokler ni ob stalnem poremčanju finančnih sredstev leta 1910 našel svojega zatočišča v kletnih prostorih tega leta zgrajene Učiteljske tiskarne. Leta 1912 je vodstvo Zaveze sklenilo prodati učila, ki jih je muzej hranil, njegova knjižnica je prešla v sklop učiteljske organizacije, muzej pa je prenehal delovati.

Po razpadu Avstro-Ogrske in ustanovitvi nove jugoslovanske države so skušali muzej obnoviti že leta 1918, vendar pa so ga uspeli šele leta 1938 kot Muzej slovenskega šolstva, oddelek za ljudske šole. Muzej je bil zdaj samostojni zavod, financiran od banske uprave Dravske banovine. Najprej so tega leta odprli muzejev oddelek za osnovne šole, leta 1940 pa še oddelek za srednje in meščanske šole ter oddelek za ljudske šole. Vodil ga je Rudolf Kobilica, svoje prostore pa je imel na poskusni šoli Ljubljana-Bežigrad, kjer je deloval do leta 1943, potem pa so njegovo gradivo uskladiščili v Narodni in univerzitetni knjižnici ter spet v kleti, tokrat prosvetnega oddelka takratne uprave. Muzej je začel z zbiranjem gradiva in podatkov za zgodovino šolstva, medtem ko za postavljanje razstav ni imel primernih prostorov. Leta 1945 so ga preimenovali v Slovenski šolski muzej, oddelek za osnovne šole, svoj sedanji naziv pa je dobil leta 1949, ko njegovo delovanje ni bilo več omejeno le na osnovno šolstvo. Muzej se je najprej preselil na ljubljansko učiteljišče, nato v osnovno šolo Ledina, leta 1953 pa v leta 1945 ukinjeno Marijanišče.

Do najnovejše v vrsti njegovih selitev je prišlo leta 1984, ko je dobil svoje prostore v uršulinskem samostanu v centru Ljubljane. Gre torej za dve poslopji, v katerih so delovale cerkvene šolske ustanove – zasebna osnovna šola in internat ter uršulinske notranja in zunanja meščanska šola, učiteljišče ter gimnazija – šole, ki so imele pomembno vlogo v razvoju šolstva na slovenskem ozemlju. Za oživitev in organizacijo delovanja muzeja po letu 1945 je bil zaslužen zlasti njegov ravnatelj France Ostanek, ki je ravnateljaval od 1951 do 1974. Iz njegovih rok je ravnateljsko palico prevzela Slavica Pavlič, ki ji je leta 1984 uspelo muzeju zagotoviti nove prostore. Leta 1993 jo je nadomestil dr. Andrej Vovko (po novi pravni ureditvi muzeja od 1997 do 1998 kot v.d. direktorja), njega pa leta 1998 sedanji direktor muzeja mag. Branko Šuštar.

Po tem kratkem sprehodu skozi zgodovino velja v osnovnih potezah predstaviti še današnje delovanje Slovenskega šolskega muzeja (SŠM). Muzej se ukvarja s hranjenjem zgodovinskega

gradiva o preteklosti slovenskega šolstva, z njegovim proučevanjem in razstavljanjem ter z objavljanjem strokovnih in znanstvenih prispevkov o njem v lastnih in drugih, domačih ter tujih publikacijah. Pri tem se ne omejuje samo na slovensko državno ozemlje, pač pa posega tudi na področje slovenskega zamejstva in med slovenske izseljence tako rekoč po vsem svetu. Muzej ima štiri osnovne oddelke: razstavno zbirko, arhiv, dokumentacijo in pedagoško knjižnico. Odprti so vsem obiskovalcem, ki jih pritegujejo vprašanja zgodovinskega razvoja slovenskega šolstva. Med nekdanjimi in sedanjimi kustosi muzeja, ki so se uveljavili tako s svojim dolgoletnim strokovnim delom z uporabniki kot tudi z znanstvenoraziskovalnim delom velja omeniti Tatjano Hojan, pokojnega mag. Vincenca Žnidarja, Jožefa Ciperla, Gvida Stresa, Marjeto Demšar, Matejo Ribarič in Staneta Okoliša. Med uporabniki zbranega zgodovinskega gradiva prevladujejo aktivni in upokojeni šolniki od osnovnošolske do univerzitetne stopnje, študentje in dijaki, med obiskovalci razstav pa predvsem osnovnošolci s svojimi učitelji.

Kustosi muzeja so ob njegovi devetdesetletnici pripravili stalno razstavo razvoja šolstva na Slovenskem od njegovih začetkov v srednjem veku do leta 1848, ki jo bodo skušali podaljšati do naših dni, ko bodo za to uresničeni potrebni strokovno-znanstveni, finančni, prostorski in drugi pogoji. Muzej pripravi vsako leto nekaj lastnih in gostujočih občasnih razstav, ki so tako kot stalna razstava običajno dobro obiskane. Spremljajo jih razstavni katalogi, saj se take razstave po izteku podrejo, pisane črke katalogov pa ostanejo. Kot že omenjeno, izdaja Slovenski šolski muzej svojo znanstveno-strokovno revijo *Šolska kronika* – *Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, ki je od leta 1964 do slovenske osamosvojitve leta 1991 izhajala kot *Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete* ter bila skupna revija vseh treh šolsko-pedagoških muzejev s področja bivše Jugoslavije, poleg ljubljanskega še beograjskega in zagrebškega.

O preteklosti in predvsem o sedanjosti ter prihodnosti Slovenskega šolskega muzeja bi se ob njegovi stoletnici dalo seveda povedati še precej več, kot ste lahko prebrali v pričujoči skopi predstavitvi. Več podatkov je na razpolago v spodaj navedeni literaturi. Vsakemu, ki mu bo tudi to premalo in ga zanima tako delovanje muzeja kot tudi za naš narodni obstoj tako ključni razvoj slovenskega šolstva skozi našo pogosto zelo burno zgodovino, pa je na voljo preprosta in učinkovita rešitev: obisk krepkega in delavnega stoletnika na Plečnikovem trgu 1 v Ljubljani.

Uporabljena literatura:

Jakob Dimnik, Šolski muzej v Ljubljani. – Popotnik, Glasilo »Zaveze slovenskih učiteljskih društev«, Maribor, XIX/1898, št. 1, (10.1.), str. 7–9.

France Ostanek, Slovenski šolski muzej v Ljubljani. – Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1956, 126 str.

France Ostanek (ur.), Ob sedemdesetletnici ustanovitve Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani 1898–1968. – Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1968, 64 str.

Slavica Pavlič (ur.), Osemdesetletnica slovenskega šolskega muzeja. – Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1978, 164 str.

Slavica Pavlič, Ob devetdesetletnici Slovenskega šolskega muzeja. – Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 21, Ljubljana 1988, str. 3–9.

Andrej Vovko, Mateja Ribarič (A. V., M. R.), Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 1993 (Poročilo... v letu 1993). – Šolska kronika, 27/3, Ljubljana 1994, str. 237–246; A. V., M. R., Poročilo... v letu 1994. – Šolska kronika 28/4, Ljubljana, 1995, str. 233–244; A. V., M. R., Poročilo... v letu 1995. – Šolska kronika 29/5, Ljubljana 1996, str. 281–288; A. V., M. R., Poročilo... v letu 1996. – Šolska kronika 30/6, Ljubljana 1997, str. 207–220; A. V., M. R., Poročilo... v letu 1997. – Šolska kronika 31/7, Ljubljana 1998, str. 259–277.

Slavica Pavlič, Mesto Slovenskega šolskega muzeja v zgodovini slovenskega muzealstva. – Šolska kronika 31/7, Ljubljana 1998, str. 11–15.

Andrej Vovko, »Ustanovni očetje« Slovenskega šolskega muzeja v Slovenskem biografskem zborniku. – Šolska kronika 31/7, Ljubljana 1998, str. 16–28.

Stanko Okoliš, Branko Šuštar, Mateja Ribarič, Tatjana Hojan, Zbirke Slovenskega šolskega muzeja v zadnjih letih. – Šolska kronika 31/7, Ljubljana 1998, str. 29–52.

Andrej Vovko